

samo dve obliki. Nato sledi krajša analiza gradiva in poseben dodatek, **Zloženi toponimi**, kjer so razloženi determinativi, ki se pojavljajo pri zloženkah iz zgornjih kategorij.

Knjiga je znanstveno delo z običajnim znanstvenim aparatom in je za nestrokovnjaka, ki ne pozna ustrezne terminologije, mogoče pretežka, vendar bo tudi za takega bralca zanimivo čtivo - vsekakor ga bo pritegnila obilica oblik. V kratkem zaključku (Prefazione) - menimo, da bi bilo zelo koristno, če bi bil v celoti preveden v angleščino, kot povzetek - nam avtor pove, da je zbrano gradivo dobro izhodišče za nadaljnje jezikoslovne in etimološke raziskave, ponuja pa tudi priložnost upravnim uslužbencem, da, poleg običajnih krajevnih imen, uporabljajo prelepe domače oblike in na ta način pomagajo ohraniti izjemno pomemben zaklad v kulturni dediščini Občine.

Goran Filipi

Nevio Šetič: NAPOLEON U ISTRU
IKK GROZD, PULA 1989, 214 strani

Avtor je razdelil svojo knjigo na šest poglavij.

V prvem, z naslovom Francoska uprava in politika v Istri, je predstavil politično in administrativno upravo v času Italijanskega kraljestva (1805-1809) in Ilirskih provinc (1809-1813). V času Italijanskega kraljestva so uvedli Code Civil (1.5.1806), ki na moderen način ureja istrski družbeno-politični položaj (civilne poroke, matične knjige preidejo iz cerkvenih rok v državne ...). Istrsko prebivalstvo se je Francozom najbolj upiralo leta 1809 v Rovinju. Največji organiziran upor proti Francozom je vodil Le Terrier de Manetot - general Montechiari. S pomočjo angleškega ladjevja, ki je bilo gospodar istrske obale, ga je sprožil v južnem delu Istre. Montechiari je bil ujet v Umago in ustreljen v Trstu.

V času nastanka Ilirskih provinc leta 1809 je bilo omenjeno 150 zločincev in avanturistov v okolici Rovinja in Pulja. Najbolj nevarno je bilo potovati po cestah Pulj-Trst in Reka-Trst. Guverner Marmont je organiziral vojaški pohod na to področje in dal pobesiti 60 zločincev. V drugih predelih Istre je bilo vse polno ropov, umorov ...

Od leta 1809 so Angleži, ki so imeli svojo vojaško bazo na Visu, blokirali ladijski promet ob istrski obali; napadali so pristanišča in zaplenjevali francoske ladje. Napadali so tudi obalna mesta Rovinj, Novigrad, Poreč, Peroj ... Zato so te kraje Francozi zaščitili z vojaškimi posadkami - Nacionalno gardo in s topovi. Vsem prebivalcem Ilirskih provinc (s tem pa tudi Istre) je bilo prepovedano trgovati z Angleži; po 77. členu kazenskega zakonika so bili za omenjeni prekršek obsojeni na smrt.

Drugo poglavje je avtor posvetil prebivalstvu Istre. V prvem delu je podal število prebivalcev posameznih žup v bivši Pazinski grofiji.

Ob prvem francoskem popisu leta 1806 je imela bivša Beneška Istra 88.981 prebivalcev. Pisec je podal tudi statistične podatke za vse kraje in mesta v Istri: okraj Koper je imel tako na primer 24 539 prebivalcev, Piran pa 11 275. Navedel je, da je bila Istra razdeljena na dva distrikta, 7 kantonov in 22 občin.

Prvi popis prebivalstva v Ilirskih provincah, ki je bil l. 1811, je preučeval Ivan Erceg v delu Kretanje stanovišča u bivšoj mletačkoj Istri za vrijeme austrijskog i francuskog vladanja (1803-18119), Zbornik zavoda za povjesne znanosti IC JAZU u Zagrebu 1983. V tej publikaciji so tudi statistični podatki za prebivalstvo Slovenske Istre v manjših krajih: Pobegi 141, Šalara 9, Bertoki 58, Lazaret 23, Koštabona 106 ... Podatki so navedeni v drugem delu drugega poglavja.

Tretji in četrti del tega poglavja govorita o prebivalstvu Novigrada in Brtonigla.

Tretje poglavje je posvečeno gospodarstvu Istre, njegovemu značaju in razvoju. Pomorstvo, trgovina in ribolov so temelji gospodarstva Istre, stagnirajo pa zaradi angleških gusarskih napadov. Tudi vojna kontribucija je zelo prizadela gospodarstvo Istre. Poudarjeno je, da so največji notranji vzroki padca gospodarstva Istre razbojništvo, rekrutacije za vojsko, davčna politika, upravne in teritorialne spremembe.

V notranjosti Istre še vedno prevladuje tradicionalno gospodarstvo (kmetijstvo, ovčarstvo in gozdarstvo), na obalnem pasu pa pomorstvo, ladjarstvo in ribištvo.

V drugem delu drugega poglavja je obravnavan davčni sistem v Istri. Uvedeni so novi davki: zemljiški, hišni, obrtni, osebni, pristojbine za registracijo pogodb, knjig, igralne karte, glasbo, ribolov, dediščino (10 %), za sol, tobak ... Stari davki so bili ukinjeni. Ta davčna reforma je bila sprejeta, toda ko so začeli Francozi davke zviševati in uvajati nove, za prebivalstvo ni bila več tako sprejemljiva.

V tretjem delu avtor opisuje, kako so zaradi slabe cestne mreže Francozi začeli načrtovati cesti Pulj-Pazin-Plomin in od Reke do Trsta. Obe naj bi izgradili prebivalci Istre kot za nekakšno cestno tlako. V tem času so uvedli moderno poštno službo. Šetič pravi, da so pošto v Istri prenašali pešci - pismonoše (pedoni), za hitri prenos so uporabljali konje, na dolgih progah tudi pošne kočije, ki so prevažale tudi potnike.

Pisma so imela svojo poštno tarifo. Ko jo je plačal odpošiljatelj, je bila žigosana s črnim žigom, drugače pa z rdečim. Za priporočene pošiljke so uporabljali žig CHARGE. Če je odpošiljatelj plačal poštarju samo polovično tarifo, je ta potegnil prek pisma diagonalno črto. Pozneje so za to pristojbino uvedli ime FRANCO. Službena pisma so označevali s P (Porto).

V četrtem poglavju te knjige je opisano gospodarstvo občine Novigrad. To poglavje je razdeljeno na 5 delov: gospodarska osnova, prihodki, trgovske smeri in eksploatacija gozdov (Novigrada in Brtonigla). Občina Novigrad je imela 1700 prebivalcev in 300 hiš. Spadala je v III. kategorijo občin, zato je plačevala manjši davek. Gospodarstvo Novigrada je temeljilo na kmetijstvu in drobnih vsakdanjih obrtniških dejavnostih. Imeli so 1 zdravnika, 1 lekarnarja, 5 čevljarjev, 2 peka, 40 vojakov (iz rekrutacije letnikov 1790, 1791 in 1792) in 70 pripadnikov Nacionalne straže. Podoba gospodarskega stanja občine Novigrad so predstavljali: 3 večje barke, 5 ribiških čolnov, 32 konj, 85 oslov, 358 volov in krav, 600 ovac, 21 koz ...

Prihodki občine so se nabirali od zakupov zemlje, travarine, osebnega, zemljiškega in obrtnega davka ter davka na izvoz vina, drv in živine. Davek se je plačeval tudi za klanje živine, prodajo vina, peko kruha. Toda vseeno je imela občina Novigrad primanjkljaj 23 191,13 frankov - prihodek je znašal samo 2551,4 frankov.

Novigrad je uvedel cestno povezavo z Bujami, Umagom in Porečem. Z zunanjim svetom je bil povezan z dvema izvoznima pristaniščema Dajlo in Piscino. Novigrad je trgoval z drvni, vinom in oljem, ki jih je pošiljal v Trst in Benetke. Z notranjostjo so trgovali z ribami in mesom. Po odloku guvernerja Mamonta 10. februarja 1810 so morali civilni lastniki ladij prevažati vojake.

Avtor v tem delu ugotavlja, da je gospodarstvo Novigrada in Brtonigle temeljilo na prostranih gozdovih (Kavaljer, Cerie, Perev in Brombolis). Prebivalci so se ukvarjali s prevozom tega lesa z vozovi v beneško ladjedelnico.

V petem delu tega poglavja pisec obravnava gospodarstvo Poreča. Na tem področju je živelo 4000 ljudi. Ukvarjali so se večinoma s kmetijstvom in z ribištvo, močne pa so bile tudi druge dejavnosti: imeli so 1 zdravnika, 1 kirurga, 1 lekarnarja, 6 kolarjev, 30 čevljarjev, 4 peke, 5 ladjedelnih, 6 kovačij. Njihovo materialno bogastvo je obsegalo: 118 konjev, 164 oslov, 4 mule, 1165 krav in volov, 69 ovac, 260 koz, 994 prašičev, 217 vozov in kočij, 47 ladij, 15 ribiških čolnov, 5 stiskalnic za olje ...

Četrto poglavje je avtor posvetil vojski in nacionalni gardi. 30. junija 1806 je bil ustanovljen Istrski kraljevski bataljon, ki je imel 670 obveznikov iz vseh krajev Istre. Rekrutacija ni bila posebno uspešna. V vojni leta 1809 se je Istrski bataljon boril v sklopu divizije Fontanelli v Trentinu in Carinciji (Koroški), pozneje pa sodeloval tudi v pogubnem pohodu v Španijo.

V obalnih istrskih mestih so bile ustanovljene "topničarske čete" za obrambo pristanišč in ladij.

V tretjem delu tega poglavja je opisana rekrutacija vojakov letnikov 1789 do 1792 v Poreču - vpoklicanih je bilo 113 rekrutov (nekateri od teh so se izogibali služenju vojske tako, da so si našli zamenjavo ali pa so se izgovarjali na bolezen).

V četrtem delu tega poglavja je opis Nacionalne garde, ki je bila ustanovljena v juniju 1807 in bila nato 10. 6. 1810 reformirana. Spoznamo njen delovni dan, obleke, orožje ...

Peti del je namenjen vojnemu begunstvu in dezertertvu, ki je bilo razširjeno v vseh letih Napoleonove vladavine, najbolj pa leta 1809 od aprila do oktobra in v drugi polovici 1813. leta, ko je bil pred durmi propad Ilirskih provinc. Tega dejstva avtor ni omenjal, ker je pregledal samo Poreški in Novigrajski sklad Pazinskega arhiva.

V petem poglavju je fragmentarno predstavil šolstvo v Poreču in Novigradu v tistem času. Šolstvo v teh občinah je bilo slabo razvito.

V šestem poglavju je podal takratne zdravstvene razmere. V prvem delu je opisal zdravstveno ureditev v Italijanskem kraljestvu, ki ga je urejeval Napoleonov odlok z dne 5. april 1806. Istrsko zdravstvo je spadalo pod direkcijo "zdravstvene policije" (Polizia medica) v Padovi. Ta je kontrolirala in izobraževala zdravnike, kirurge, apotekarje, babice in flebotomike. Zdravniki, lekarnarji in kirurgi so morali plačevati delovno vizo (patente d'abitazione del libro esercizio) - brez nje niso smeli opravljati svojega dela. Pristojbine babice in vojaški zdravniki niso plačevali.

Francija je organizirala posebno kopensko (Sanità continentale) in pomorsko (Sanità marittima) zdravstveno upravo. Središče kopenske, ki je bila organizirana po okrožjih in občinah, je bilo v Kopru. Pomorsko zdravstvo je organizirano v obalnih krajih in je odvisno od Benetk. V drugem delu so našeta imena zdravnikov, lekarnarjev v Novigradu, Brtonigli in Taru. Posebno zanimiva je preglednica, v kateri so našeti zdravniki, ranocelniki in apotekarji v rovinjskem okraju.

V tretjem delu tega poglavja obravnava bolezn ljudi. V Trstu je bil organiziran komite, ki se je ukvarjal s cepljenjem proti črnim kozam. Ker se je z Malte in iz Španije razširila kuga, so v Trstu, Kraljevicu, Piranu, Rovinju, Pulju, na Reki, v Senju in na Malem Lošinju uvedli 40-dnevno karanteno.

V četrtem delu načne opis bolezn živali in rastlin. V okolici Žminja in Rovinja se je pojavila v začetku junija 1813 steklina psov. Prišel je ukaz, da je treba take pse ubiti: za vsakega ubitega steklega psa se dobi 20 frankov nagrade.

Živina je obolela za "Epizoatica bovina". Pojavila se je nova bolezen volov, imenovana "od kopita na usta", ki je v letih 1800, 1801 močno prizadela istrske kmetije. Zaradi teh bolezn se je število živine zmanjšalo za četrtno.

Največji sovražniki rastlin so bili takrat insekti in žuželke. Za poučevanje istrskega prebivalstva o primernih kmetijskih metodah je oblast izdala brošuro.

V svoji knjigi Nevio Šetić prikaže družbene, politične, ekonomske, socialne in vojaške spremembe v Istri v letih

1805-1813, poseben poudarek pa je na dveh znanih istrskih mestih: Poreču in Novigradu.

Gorazd Marušič

“VJESNICI” HISTORIJSKOG ARHIVA RIJEKE (32/1990)
I PAZINA (1/1991)

Razvoj arhivske službe na području Istre i Kvarnerskog primorja može se pratiti već od srednjovjekovnih vremena, u doba kada je to područje današnje Republike Hrvatske bilo - uglavnom - dio Mletačke Republike i Habsburške Monarhije. Taj razvoj, a naročito njezini počeci, mogu se pratiti najprije preko statutarnih odredbi pojedinih općina u srednjem vijeku, npr. Poreča, Dvigrada, Pule, Grožnjana, Sutlovreča, u kojima je već tada precizirano - što bi jasno značilo da je to vjerojatno bio i raniji običaj - da se određeni spisi čuvaju u specijalnim prostorijama ili ormarima i škrinjama, uz posebne zaštitne mjere. Dakle, brigu su vodili tvorci - imaooci arhivske građe. Kasnija sudbina arhivske službe bila je raznolika - od striktno briga za čuvanje arhivske građe do njezina svjesnog uništavanja. Konačno, god. 1926. osnovan je i nukleus institucije koja se od tada stalno i organizirano brine o izvorima - to su temelji današnjega Historijskog arhiva; dvije godine kasnije riječki arhiv pretvoren je u ispostavu Državnog arhiva u Trstu (tadašnja Rijeka je dio Kraljevine Italije), pa je obnovljen poslije rata. Današnji Historijski arhiv u Pazinu osnovan je 1958. godine. Prva institucija danas prostorno pokriva Gorski kotar, Kvarnersko primorje s otocima i liburnijski dio Istre (općina Opatija); druga ustanova nadležna je za najveći hrvatski dio Istre.

Dosta rano započela je briga oko toga da se organizirano, arheografski ukaže na brojne izvore o zapadnoj Hrvatskoj. Tako je 1953. započeo izlaziti “Vjesnik” tadašnjega Državnog arhiva Rijeka, sada Historijskog arhiva, i to kao jedno od prvih zborničkih glasila uopće na hrvatskom sjeverozapadnom obalnom području koje je sjedinjeno s maticom-domovinom; to je dio zapadne Hrvatske - Istra, dio Kvarnerskog primorja i dotadašnja Rijeka. Novo glasilo/zbornik, međutin, svojim je sadržajem prostorno pokrilo i Gorski kotar te ostali dio Kvarnerskog primorja, za koji je nadležan riječki arhiv. “Vjesnik” riječkoga Arhiva se svojim je desetim sveskom, od 1964/65. godine, postao i glasilo Historijskog arhiva Pazin. Međutin, snažniji razvoj arhivske službe u zapadnoj Hrvatskoj, a i određene stručne i nestručne nesuglasice između oba arhiva, dovele su do toga da je 1991. god. započeo izlaziti i samostalni “Vjesnik istarskog arhiva”, tj. Historijskog arhiva Pazin, i to uz novu, početnu numeraciju; no, zanimljivo je, zadržava i stari broj: 32, koji mu, inače, ne pripada jer je “Vjesnik” počeo izlaziti kao riječko glasilo. U nekada samostalnom riječkom pa zajedničkom glasilu, a tako i u sadašnjim novim, odvo-

jenim “Vjesnicima” - god. XXXII, sv. 32, Rijeka 1990, str. 1-320 (glavni urednik: Jadranka Kaloper-Bakrač), te god. l(XXXII=, sv. 1(32), Pazin 1991, str. 1-322 (glavni urednik: Dražen Vlahov), objavljeno je, u prvom redu, veoma mnogo izvora iz raznih razdoblja, ali i povijesnih studija i članaka o zbivanjima, ličnostima itd. iz prošlosti zapadne Hrvatske, kao i drugih krajeva, te ponešto iz arhivske teorije i prakse. Ovdje dajemo kraći, informativni uvid u objavljene tekstove u oba spomenuta broja primorskog i istarskog arhiva.

U “Vjesniku” riječkog Historijskog arhiva tekstovi su raspoređeni u rubrike “Građa”, “Arhivska teorija i praksa”, “Prikazi i prilozi”, te “Vijesti”. Na prvom je mjestu štampan rad Darje Mihelič, “K podobi nekdanjega Pirana (16/17. stoljeće)” (str. 11-23); ova autorica donosi vrelo iz sudskih spisa piranskoga mjesnog arhiva, u kojemu se govori o izgrađenim parcelama uz piranske gradske zidine; osim arhitektonsko-urbanističke vrijednosti podataka, izvor je značajan i za gospodarsku prošlost Pirana. Ivan Brceg, “Pregled kupoprodaje soli na sjevernom Jadranu (krajem 17. i početkom 18. st.)” (str. 25 - 43), daje dokumenat o ovome artiklu, veoma važnom u gospodarskom životu jadranskoga obalnog područja od Karlobaga do Sv. Ivana od Devina, izvor se nalazi u Štajerskom zemaljskom arhivu. Zatim je objavljen rad sada već pok. dr. Danila Klena, direktora Historijskog arhiva Rijeka, glavnog urednika njegovog “Vjesnika” i “Posebnih izdanja”: “Pisma Jakova Volčića riječkom povjesničaru Giovanni Kobleru (1871 - 1880)” (str. 45 - 62). Volčić je zapravo Jakob Volčić, Slovenac, koji je veoma dugo službovao kao svećenik u hrvatskoj Istri te se iskazao i kao hrvatski kulturni radnik; rođen je 1815, a umro je 1888. godine. Korespondencija sadrži niz povijesnih podataka, pa i onih o glagoljici. Mihael Sobolevski, “Prilog građi o sudjelovanju sušačkih lučkih radnika u štrajku 1937. godine” (str. 63 - 99), objavljuje sedam dokumenata, koji temeljito i slojevito govore o uzrocima radničkog bunta te o toku i rezultatima štrajka u tom dijelu današnje Rijeke, koji je između dva svjetska rata pripadao Kraljevini SHS odnosno Kraljevini Jugoslaviji. Svakako, sada objavljena građa bit će osnovna podloga za daljnje izučavanje gospodarstva sušačkoga područja potkraj 30-tih godina našega vijeka. Lujo Margetić, “Prijelaz od božjega suda na torturu prema neobjavljenoj rapskoj ispravi iz 1281” (str. 103 -109), donosi kratku ispravu iz Državnog arhiva Venecije, kojom se zabranjuje nošenje vrelog željeza na o. Rabu kao dokazno sredstvo, ali se, istodobno, po autorovu tumačenju, omogućuje rapskome knezu da odobrava torturu. Anamari Petranović, “Odstupanje od rimske emptio venditio u riječkom statutu” (str. 111 - 123), analizira kupoprodaju, i to u “kontekstu distanciranja riječkog srednjovjekovnog statutarog od supsidijarnog rimskog prava” (statut Rijeke datira u 1530. godinu.) Nikola Crnković, “Početak i razvoj lošinskog pomorstva do 1797. - prinos istraživa-